

У статті проаналізовано підходи педагогів до розуміння сутності методики навчання. Розглянуто методику організації польової практики з тактики прикордонної служби, яка включає три складові: моделювання взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання у ході організації польової практики з тактики прикордонної служби; удосконалення навчально-матеріальної бази з тактики прикордонної служби та методів її використання; особливості організації контролю знань, умінь і навичок майбутніх офіцерів-прикордонників у ході польової практики з тактики прикордонної служби.

Ключові слова: методика, організація, польова практика, тактика прикордонної служби.

У сучасних умовах ефективність навчання великою мірою залежить від розуміння суті форм, методів, прийомів та засобів навчання, правильного їх добору й умілого застосування. Одним із основних компонентів навчального процесу є методика навчання, що дає можливість за певною послідовністю здійснювати навчання майбутніх офіцерів-прикордонників та формувати необхідні професійні знання та вміння. Відповідно до сучасних підходів до навчання, викладач повинен добирати і впроваджувати такі методи навчання, що забезпечуватимуть високий рівень пізнавальної активності курсантів, ефективність і результативність навчальної діяльності. Сьогодні на перший план виходять проблеми щодо удосконалення процесу навчання з тактики прикордонної служби та вімілого використання методики організації польової практики.

Результати аналізу останніх досліджень показують, що значна кількість провідних вітчизняних та зарубіжних науковців досліджували методику навчання майбутніх офіцерів (Д.Іщенко [1], С.Максимюк [2], І.Малафійк [3], Н.Мойсеюк [4], І.Подласий [6], В.Райко [7], О.Торічний [8], А.Філіпов [9], В.Ягулов [10]), але поза увагою вчених залишається методика організації польової практики з тактики прикордонної служби.

Метою статті є обґрунтування методики організації польової практики з тактики прикордонної служби у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (НАДПСУ).

Методика (від грец. μέθοδος – «шлях через») – навчання окремої навчальної дисципліни (предмета) – галузь педагогічної науки, що являє собою окрему теорію навчання (часткову дидактику) [5].

У рамках методології методика вирішує тактичні проблеми – розробляє певні алгоритми дослідницької діяльності в конкретних умовах, з конкретним педагогічним об'єктом, використовуючи певну систему засобів тощо. Методика містить опис сукупності методів, системи прийомів і засобів, що застосовуються для дослідження навчального процесу [4].

У педагогічному контексті «методика» вживається у наступних значеннях:

1) методика як теоретичний курс, навчальна дисципліна у педагогічному навчальному закладі;

2) методика як сукупність форм, методів і прийомів роботи викладача, тобто технологія професійної практичної діяльності;

3) методика як педагогічна наука, яка має певні характеристики, властиві будь-якій науці взагалі [4].

Методику навчання окремого предмета слід розглядати як спосіб організації практичної та теоретичної діяльності учасників навчально-виховного процесу, зумовлений закономірностями та особливостями змісту навчального предмета [4].

Методику викладання різних навчальних дисциплін досліджували українські цивільні та військові методисти: Д.Іщенко, В.Довбеус, Ю.Сердюк (гуманітарні дисципліни); Л.Масол, Н.Чайченко (природничі дисципліни); А.Булда, О.Михайличенко, О.Пометун (суспільні дисципліни); Б.Андрушишин, О.Олексюк, М.Кабачинський (правознавчі та історичні дисципліни); О.Отич, О.Ростовський, О.Лобова (мистецькі дисципліни); С.Ніколаєва,

В.Гапонова, Л.Смелякова (іноземні мови); Т.Бунєєв, С.Сінкевич, В.Райко (військово-спеціальні дисципліни) та ін.

Завдання методики полягають у тому, щоб на основі вивчення явищ процесу окремої навчальної дисципліни розкрити між ними закономірні зв'язки; на основі виявлених закономірностей установити нормативні вимоги до навчальної діяльності викладача (викладання) та пізнавальної діяльності того, хто навчається.

Зміст методики навчання в контексті польової практики з тактики прикордонної служби складає:

– виявлення пізнавального значення певної навчальної дисципліни та її місця в системі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників;

– визначення завдань польової практики з тактики прикордонної служби та її змісту;

– визначення та застосування відповідних методів, методичних засобів, форм організації польової практики для опанування майбутніми офіцерами-прикордонниками практичними аспектами навчальної дисципліни.

Термін «методика навчання» застосовується також у більш вузькому значенні – як вчення про методи навчання. Таке вчення може бути як загальним, що стосується загальної теорії навчання (дидактики), так і таким, що стосується виключно конкретної навчальної дисципліни-спеціальним [10]. У нашому випадку, методика викладання обумовлена особливостями та специфікою набуття знань, умінь і навичок з тактики прикордонної служби.

Методика організації польової практики з тактики прикордонної служби має свої категорії, які визначено на основі усталених педагогічних понять. До основних з них належать: закономірності навчання в контексті організації польової практики з тактики прикордонної служби; принципи навчання; викладання; методи навчання; форми організації навчання; знання, вміння, навички.

Основними закономірностями організації польової практики з тактики прикордонної служби є:

– залежність основної мети та завдань польової практики з тактики прикордонної служби від загального рівня підготовленості, темпів розвитку, потреб і можливостей курсантів;

– залежність результативності польової практики з тактики прикордонної служби від поєднання внутрішніх (особистісних) мотивів із зовнішніми педагогічними умовами;

– залежність продуктивності польової практики з тактики прикордонної служби від матеріально-технічного та методичного забезпечення навчального процесу, оптимального застосування засобів та методів навчання, форм його організації;

– обумовленість результативності польової практики з тактики прикордонної служби інтенсивністю зворотних зв'язків, врахуванням результатів попередніх етапів навчально-виховного процесу [9].

Основні принципи організації польової практики з тактики прикордонної служби – основні теоретичні вихідні положення, за якими здійснюється навчання з тактики прикордонної служби. До них зараховано: зв'язок польової практики з оперативно-службовою діяльністю Державної прикордонної служби України; спрямованість навчання майбутніх офіцерів-прикордонників на формування практичних навичок з тактики прикордонної служби; наукова обґрунтованість польової практики з тактики прикордонної служби; чітка послідовність організації польової практики з тактики прикордонної служби; доступність та наочність польової практики з тактики прикордонної служби; свідомість і активність курсантів під час польової практики з тактики прикордонної служби; міцність засвоєння знань, умінь та навичок з тактики прикордонної служби [9].

Методи організації польової практики з тактики прикордонної служби розподілено таким чином:

за характером подачі (викладання) навчального матеріалу (словесні, наочні, практичні). Саме на останньому акцентуємо увагу у нашому дослідженні;

за організаційною ознакою:

- методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності;
- методи моделювання взаємодії між суб'єктом (науково-педагогічним складом) та об'єктом (курсантами) навчання;
- методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності курсантів;
- методи удосконалення навчально-матеріальної бази центру забезпечення навчального процесу НАДПСУ та її використання;
- методи контролю та самоконтролю під час польової практики [9].

Таким чином, результати проведеного аналізу дозволяють визначити основні методи навчання, що складатимуть основу методики організації польової практики з тактики прикордонної служби: моделювання взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання у ході організації польової практики з тактики прикордонної служби; удосконалення навчально-матеріальної бази з тактики прикордонної служби та методів її використання; організація контролю знань, умінь і навичок майбутніх офіцерів-прикордонників у ході організації польової практики з тактики прикордонної служби.

Моделювання взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання у ході організації польової практики з тактики прикордонної служби визначає необхідність створення розгорнутої базової схеми й деталізованого опису її складових. На нашу думку, структурна модель включає типові завдання, їх трансформацію у навчально-професійні завдання, а також вибір форм організації навчального процесу й методів навчання.

Моделювання взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання у ході організації польової практики з тактики прикордонної служби здійснювалося з дотриманням таких вимог:

- урахування функцій, які виконуються офіцером-прикордонником у процесі оперативно-службової діяльності;
- акцентування уваги на завданнях, які повинен уміти вирішувати офіцер-прикордонник;
- формування переважно таких практичних навичок які необхідні майбутнім офіцерам-прикордонникам для розв'язання завдань оперативно-службової діяльності [1; 8; 9].
- При цьому моделювання діяльності викладача щодо організації польової практики з тактики прикордонної служби повинно здійснюватися за таких умов:
- контекстному підході до організації польової практики з тактики прикордонної служби;
- практичної спрямованості знань, умінь і навичок, сформованих у ході польової практики з тактики прикордонної служби;
- чіткого визначення рівнів володіння практичними навичками майбутніми офіцерами-прикордонниками на кожному етапі організації польової практики;
- якісного виконання вимог до військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на кожній стадії професійного становлення (розвитку).

Результати аналізу науково-методичних аспектів навчального процесу у НАДПСУ дозволили дійти висновку про те, що перераховані вище вимоги й умови неможливо реалізувати без створення структурної моделі взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання у ході організації польової практики з тактики прикордонної служби, яка включає:

- функціонально-діяльнісний підхід до етапів проведення групових, практичних занять, групових вправ, ділових (рольових) ігор, комплексних занять, тактико-стройових занять, проведених у центрі забезпечення навчального процесу НАДПСУ;
- навчальні завдання на кожному етапі організації польової практики з тактики прикордонної служби, що забезпечать створення проблемних ситуацій, що повинен розв'язати які майбутній офіцер-прикордонник, який виконує певні рольові обов'язки;
- алгоритми використання озброєння, військової техніки та засобів імітації, на всіх етапах організації польової практики з тактики прикордонної служби відповідно до її цілей й завдань;
- систему контролю, що забезпечує оцінювання якості прийнятих майбутнім офіцером-прикордонником рішень (або його дій) з позицій норм і вимог професійної діяльності;

- методичне забезпечення організації польової практики (текстовий і графічний задум практичних занять, групових вправ, ділових (рольових) ігор, комплексних занять, тактико-стройових занять, сценарій їх проведення, технічну документацію, особливості використання засобів імітації і т.д.).

Компоненти цієї невід'ємної складовою є структурно-функціональна модель взаємодії суб'єкта та об'єкта навчання у ході польової практики з тактики прикордонної служби, де поєднуються професійно-особистісний підхід і наукова організація педагогічної праці (рис. 1).

Невід'ємною складовою методики організації польової практики з тактики прикордонної служби є удосконалення навчально-матеріальної бази з тактики прикордонної служби та методів її використання.

У результаті вивчення стану навчально-матеріальної бази кафедри прикордонної служби яка знаходиться у центрі забезпечення навчального процесу НАДПСУ констатуємо те, що вона включає: навчальний відділ прикордонної служби, містечко слідознавства та кінологічне містечко. Така навчально-матеріальна база не повною мірою обладнана та відповідає сучасним вимогам до підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, потребує удосконалення, дообладнання та дооснащення зразками сучасних технічних засобів охорони державного кордону.

Тому, пропонуємо створити (удосконалити) такі елементи навчально-матеріальної бази кафедри тактики прикордонної служби:

- навчальний відділ прикордонної служби (навчально-методичні матеріали, навчально-класне обладнання, навчально-польове обладнання);
- містечко прикордонної служби, яке включає: містечко слідознавства (ділянка навчального кордону, макети різних видів слідів, ділянки контрольно-слідової смуги, стенди зі слідознавства); ділянки місцевості з інженерними спорудами, прикордонні знаки, навчальний клас закритого або відкритого типу, курсопоказчики з формою донесення при появі повітряних та морських цілей;
- кінологічне містечко;
- майданчик для імітації повітряних та морських цілей.

Використання навчально-матеріальної бази на різних курсах навчання повинно здійснюватися за певним алгоритмом. Оскільки на першому та другому курсі здійснюється підготовка до дій за функціональними обов'язками молодшого та старшого прикордонного наряду, що передбачає вивчення навчального матеріалу щодо несення служби у складі прикордонних нарядів, слідопитства, дій у складі елементів бойового розрахунку, ведення спеціальних заходів з пошукових дій, умілого переслідування і затримання порушників державного кордону, на нашу думку, доцільно у цьому контексті використовувати таку навчально-матеріальну базу: містечко прикордонної служби, майданчик для імітації повітряних та морських цілей, різні технічні засоби охорони державного кордону.

На третьому та четвертому курсах здійснюється підготовка до виконання обов'язків на посаді начальника відділення інспекторів прикордонної служби (старшого зміни прикордонних нарядів) та начальника відділу прикордонної служби. Для формування необхідних знань, умінь і навичок доцільним є використання навчально-матеріальної бази навчального відділу прикордонної служби.

На кожному об'єкті навчально-матеріальної бази відпрацьовано паспорт та затверджено методику його використання, яку представлено у методичних розробках на кожне заняття. Основними методами використання навчально-матеріальної бази є: розповідь, показ, тренування з елементами вирішення ситуаційних завдань, які відповідають сучасним вимогам до охорони державного кордону.

Третя складова методики організації польової практики з тактики прикордонної служби є організація контролю рівня знань, умінь і навичок майбутніх офіцерів-прикордонників у ході польової практики з тактики прикордонної служби. Для перевірки використовуються такі методи контролю: усне та письмове опитування, тестовий контроль, практичне вирішення завдань професійного характеру.

Для контролю рівня сформованості практичних навичок у ході

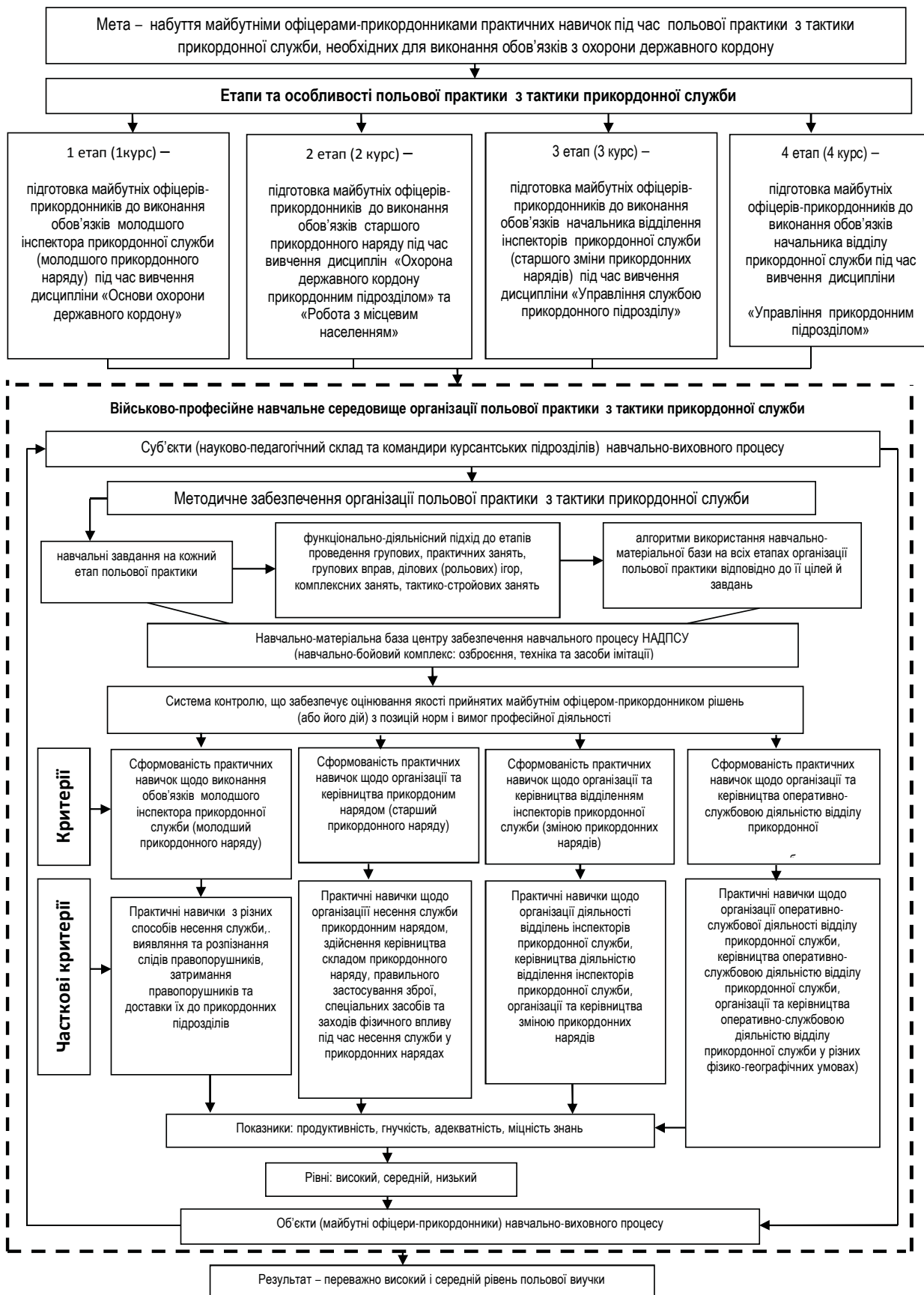

Рис. 1. Структурно-функціональна модель взаємодії суб'єкта та об'єкта навчання у ході польової практики з тактики прикордонної служби

організації польової практики з тактики прикордонної служби найбільш ефективним є оцінювання результатів практичного виконання посадових обов'язків, що передбачає попередню розробку ситуаційних завдань.

Незаперечним є той факт, що формування професійних якостей курсантів носить поступальний характер. На першому та другому навчальних курсах, які складають базову частину навчання, практикується контроль із використанням типових ситуаційних завдань. Розв'язання цих завдань в основному здійснюється за аналогією відповідно до кафедральних зразків, які демонструються викладачами на практичних заняттях. Результати розв'язання завдань курсантами дають можливість установити якість засвоєння кожним з них нормативних положень і вміння їх виявити та розпізнати в ситуації, що штучно створена.

Оскільки на третьому та четвертому навчальних курсах відбувається процес поглиблення знань курсантів, удосконалення їх вмінь і навичок, контроль доцільно проводити з використанням ситуаційних завдань проблемного характеру. Розв'язання цих завдань вимагає від курсантів використання раніше набутих знань у новій ситуації, що характеризується невизначеністю і наявністю суперечностей. Ситуаційні завдання диференціюються за складністю розв'язання, що забезпечує логіко-функціональну залежність і внутрішню узгодженість завдань.

Методика перевірки практичних навичок у ході польової практики з тактики прикордонної служби відповідає меті викладання курсу. Якщо для перевірки знань існують традиційні способи оцінювання, то перевірка навичок має певні особливості. Викладач повинен надати можливість виявити і захистити власну думку майбутньому офіцеру-прикордоннику за будь-яких навчальних ситуацій; обрати найбільш ефективні методи розв'язування практичних завдань.

При визначенні оцінки за практичні дії у ході польової практики з тактики прикордонної служби нами враховувалися:

- характеристики відповіді курсанта (елементарна, фрагментарна, неповна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча);
- якість знань, правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;
- ступінь сформованості загальнонавчальних умінь і навичок;
- рівень оволодіння розумовими операціями (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки тощо);
- ступінь самостійності курсантів у навчальній діяльності;
- досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми, формулювати гіпотези, розв'язувати проблеми);
- самостійність оцінювальних суджень [1; 8; 9; 10].

Порядок виставлення оцінки курсантам за практичні дії:

«відмінно» – якщо курсант самостійно і оперативно оцінює різноманітні ситуації та адекватно приймає рішення; продуктивно використовує знання у стандартних та нестандартних практичних ситуаціях, при виконанні творчих завдань проявляє гнучкість знань; робить логічні висновки, узагальнення; бездоганно володіє прийомами роботи зі спеціальними технічними засобами охорони

кордону; вміє знаходити інформацію та аналізувати її, ставити та розв'язувати проблемні завдання; демонструє міцність знань законодавчих актів України, інструкцій з питань охорони державного кордону; в ролі старшого прикордонного наряду (старшого зміни прикордонних нарядів та начальника відділення інспекторів, начальника відділу) віддає розпорядження та організує дії підлеглих; здійснює контроль за діями підлеглих та своєчасно уточнює їм завдання відповідно до змін обстановки;

«добре» – якщо курсант самостійно використовує одержані знання при вирішенні практичних стандартних ситуацій проявляє гнучкість знань; вміє аналізувати, систематизувати і узагальнювати інформацію, робить адекватні висновки; використовує загальновідомі докази, самостійно і правильно аргументує, підтверджує практичними прикладами; правильно володіє прийомами практичної роботи зі спеціальними технічними засобами охорони державного кордону; в ролі старшого прикордонного наряду (старшого зміни прикордонних нарядів та начальника відділення інспекторів, начальника відділу) віддає розпорядження та організує дії підлеглих здійснює контроль за діями особового складу та уточнює їм завдання відповідно до змін обстановки;

«задовільно» – якщо курсант може повторити певну практичну дію (операцію) за зразком; практичні стандартні ситуації вирішує за зразком, не проявляє продуктивності; не здатний адекватно правильно оцінити обстановку, аналізувати та приймати рішення щодо виконання професійного завдання в певних умовах; в ролі старшого прикордонного наряду (старшого зміни прикордонних нарядів та начальника відділення інспекторів, начальника відділу) віддає розпорядження та організує дії підлеглих; здійснює поверхневий контроль за діями підлеглих; не має гнучкості знань, що визначає необхідність погоджування своїх дій з керівництвом; невпевненість у прихятіх рішеннях та дії за шаблоном;

«незадовільно» – якщо курсант не може застосовувати одержані знання на практиці; нездатний адекватно, оперативно, продуктивно приймати рішення та діяти в ролі старшого прикордонного наряду (старшого зміни прикордонних нарядів та начальника відділення інспекторів, начальника відділу); не може поставити завдання підлеглим на організацію та несення служби; не знає як організувати та здійснювати контроль за діями підлеглих.

Таким чином, методика організації польової практики з тактики прикордонної служби включає: моделювання взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання у ході організації польової практики з тактики прикордонної служби, удосконалення навчально-матеріальної бази кафедри тактики прикордонної служби та методів її використання, організацію контролю засвоєння знань, умінь і навичок у ході організації польової практики з тактики прикордонної служби. Запропонована методика сприяє покращенню практичних навичок у майбутніх офіцерів прикордонників та дозволяє вдосконалити навчальний процес у НАДПСУ.

Перспективи подальшого дослідження цієї проблематики полягають в розробці методичних рекомендацій науково-педагогічному складу кафедр та керівному складу курсантських підрозділів щодо удосконалення підготовки та організації польової практики у ході вивчення військово-спеціальних дисциплін.

Література та джерела

1. Іщенко Д.В. Військова педагогіка. Курс лекцій : Навчальний посібник. – Хмельницький: Видавництво Академії ПВУ, 1998. – 159 с.
2. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К. : Кондор, 2009. – 670 с.
3. Малафійк І.В. Дидактика Навчальний посібник. – К. : Кондор, 2009. – 406 с. Мойсеук Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. – К., 2007. – 656 с.
4. Педагогічний словник / За ред. Ярмаченка М.Д. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
5. Подласый И.П. Педагогіка. Новый курс : Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
6. Райко, В. В. Методика підготовки та проведення тактико-стройових занять з майбутніми офіцерами запасу / В. В. Райко // Збірник наукових праць №56/2010. Серія: педагогічні та психологічні науки / гол. ред. Романишина Л. М. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. – С. 111–114.
7. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія / О.В. Торічний – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2012. – 536 с.
8. Філіпов А.Ф. Основи військової педагогіки : Дидактичні матеріали – Хмельницький: Видавництво НАПВУ, 2003. – 68 с.
9. Ягулов В. В. Педагогіка: навч. посіб. / Ягулов В.В. – К. : Либідь, 2002 – 560 с.

В статье проанализированы подходы педагогов к пониманию сути методики обучения. Рассмотрена методика организации полевой практики по тактике пограничной службы, которая включает три составляющие: моделирования отношений между субъектом и объектом обучения во время полевой практики по тактике пограничной службы; усовершенствование учебно-материальной базы по тактике пограничной службы и методов её использования; организация контроля знаний, умений и навыков

будущих офицеров-пограничников во время полевой практики по тактике пограничной службы.

Ключевые слова: методика, организация, полевая практика, тактика пограничной службы.

The article analyses the approaches of teachers to understanding the essence of the teaching methods. The border guard service tactics field practice organization method includes three components. The first component is the interaction of the subjects and objects of training modelling within the organisation of field practice on the border guard service tactics. The second component is the improvement of the educational and material base for the border guard service tactics and methods of its use. The third component of the methodology of field practice on the border guard service tactics is the arrangement of the control of knowledge, abilities and skills of future border guard officers in the course of fieldwork on the border guard service tactics.

Key words: methodology, organization, field practice, tactics of the border guard service.